

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันสังคมไทยปรับเปลี่ยนตัวเองจากสังคมที่อยู่ "แบบพอเพียง" มาเป็นสังคมอยู่อย่างแบบมั่งคั่ง" มีแต่การผลิตเพื่อขายและแสวงกำไรให้ได้มากที่สุด จากการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในสังคมหลายๆ ด้านทำให้เห็นได้ว่าความสัมพันธ์ดั้งเดิมที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้นั้นเสื่อมสลายลงไป ผู้คนไม่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติเหมือนก่อน เพราะการพัฒนานำเอาทรัพยากรไปแลก เป็นผลจากการพัฒนาที่ "เอาเงินนำหน้า เอาปัญญาตามหลัง" (เสรี พงศ์พิศ, วิจิต นันทสุวรรณ และจ่านง แรกพินิจ, 2544)

จากการศึกษาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540-2544) ได้มีการปรับแนวคิดจากการที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นจุดมุ่งหมายหลักแต่เพียงอย่างเดียวมาเป็นการเน้นคน เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพคนเพื่อให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมและรับผลประโยชน์จากการพัฒนาได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งจุดมุ่งหมายในการพัฒนา คือ การพัฒนาศักยภาพของคนและการพัฒนาสังคมให้ส่งเสริมและสนับสนุนต่อการพัฒนาคน เพื่อให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงในสังคม ช่วยแก้ไขปัญหาค่าขาดความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม ที่มีปัญหาการการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน เพื่อก้าวไปสู่วิสัยทัศน์การพัฒนาที่พึงปรารถนาใน ระยะยาว (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8, 2540-2544)

ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545-2549) ซึ่งเป็นแผนที่มียุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศที่มีการดำเนินการต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ในด้านแนวคิดที่ยึด "คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา" ในทุกมิติอย่างเป็นองค์รวม ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุล ทั้งทางด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างระบบการบริหารจัดการภายในที่ดีให้เกิดขึ้นทุกระดับ อันจะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนที่มี "คน" เป็นศูนย์กลางได้อย่างแท้จริง ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 นี้ได้อัญเชิญแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ เพื่อให้ประเทศไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลง (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9, 2545-2549)

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (2550-2554) ได้มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาที่มุ่งพัฒนาสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” (Green and Happiness Society) คนไทยมีคุณธรรม นำความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีความเสถียรภาพและเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมต่อการดำรงคุณภาพชีวิตที่ดี ไม่เป็นภัยคุกคามต่อระบบนิเวศ ตลอดจนคุณภาพชีวิตของคนไทย อยู่ภายใต้ระบบการจัดการบริหารประเทศที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10, 2550-2554)

จากสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8-10 มีการวางแผนยุทธศาสตร์ เป้าหมายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคน รวมไปถึงวิสาหกิจชุมชน โดยอาศัยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง วิสาหกิจชุมชนยังได้มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับการประกอบการโดยมีหลักการ เพื่อการส่งเสริมและสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ซึ่งจำนวนหนึ่งอยู่ในระดับที่ไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้า ให้ได้รับการส่งเสริมความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ และพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็งและยั่งยืน (วิสาหกิจชุมชน, 2547)

ล่าสุดสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (2555-2559) ซึ่งเป็นแผนปัจจุบันที่ภาครัฐกำลังใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในปัจจุบัน โดยมีวิสัยทัศน์สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นแผนที่ให้ความสำคัญกับยุทธศาสตร์การพัฒนาทั้งสามด้านอันได้แก่ ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคม โดยให้ความสำคัญกับคนในสังคมไทยให้สามารถจัดการความเสี่ยงและสร้างโอกาสในชีวิต พัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญในพื้นฐานการผลิตภาคเกษตรให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน และการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างโดยใช้เทคโนโลยี นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ เป็นพื้นฐานในการขับเคลื่อนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและมีคุณภาพ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

ในการสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนในระดับรากหญ้า เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมนั้น วิสาหกิจชุมชนเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสร้างรากฐานได้ดี เพราะรากฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุด ได้แก่ วิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนเป็นกิจกรรมของชุมชนที่เกี่ยวกับการผลิตสินค้าหรือการให้บริการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อการสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเอง ครอบคลุมวิสาหกิจชุมชน และระหว่างชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์หลักดังนี้

1. ชุมชนทุกภาคส่วนเกิดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชน
2. ชุมชนสามารถดำเนินกิจการวิสาหกิจชุมชนได้ และมีการบริหารจัดการที่ดี
3. วิสาหกิจชุมชน และเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนได้รับการส่งเสริมสนับสนุนอย่างเป็น

ระบบและมีเอกภาพ

จากการวิจัยของสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พบว่า ปัญหาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนที่ยังคงพบอยู่ คือ ผู้ประกอบการชุมชนในวิสาหกิจชุมชนนั้นยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนไม่ชัดเจน ขาดความรู้ ในเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์/บรรจุภัณฑ์ และการตลาด กล่าวอีกอย่างได้ว่าผู้ประกอบการชุมชนในวิสาหกิจชุมชนนี้ยังขาดความรู้ ความสามารถ ในหลักการตลาดพื้นฐาน 4P ซึ่งประกอบไปด้วย ผลิตภัณฑ์ (Product) ราคา (Price) ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) โดยปัญหาที่พบคือ การผลิตผลิตภัณฑ์ (Production) และการตลาดหรือช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) ซึ่งยังคงขาดทักษะในกระบวนการผลิต และการพัฒนาช่องทางการตลาดหรือช่องทางการจำหน่ายสินค้า (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2554)

ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนเป็นยุทธศาสตร์หลักหนึ่งในยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนของสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ดังกล่าวอยู่หลายหน่วยงาน มุ่งการสร้างมูลค่าเพิ่มและสร้างความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ ให้กับวิสาหกิจชุมชน ผ่านกระบวนการพัฒนาทักษะการผลิต การผลิตผลิตภัณฑ์ และพัฒนาช่องทางการตลาด แนวทางการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนที่ผ่านมาจึงเน้นกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ ในรูปแบบการฝึกอบรมและการให้คำปรึกษาแนะนำโดยวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีความเชื่อว่ากระบวนการพัฒนาดังกล่าวจะสามารถแก้ไขปัญหาด้านผลิตภัณฑ์ การบริหารจัดการ และการตลาด จนเป็นผลให้ราษฎรมีรายได้เพิ่มตามตัวชี้วัดการดำเนินงานของหน่วยงาน ความสำเร็จจากการดำเนินงานนับได้ว่าในมิติทางเศรษฐกิจ

ราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้นตามเกณฑ์ตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ การผลิตสินค้ามีการปรับตัวให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดมากยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตามด้านตัวผลิตภัณฑ์ การผลิตผลิตภัณฑ์ และการตลาด ประสบความสำเร็จเพียงชั่วคราว ไม่ยั่งยืนและพึ่งตนเองไม่ได้ ความสำเร็จชั่วคราวเกิดจากการช่วยเหลือของที่ปรึกษาและวิทยากร เนื่องจากกลุ่มยังขาดความสามารถในด้านต่างๆ อย่างแท้จริง เช่น การแสวงหาข้อมูลเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การจัดการผลประโยชน์และการกระจายรายได้ภายในสมาชิกกลุ่มยังมีข้อสงสัยของโอกาสทางการตลาดและความเป็นธรรมในการแบ่งปันผลประโยชน์ ด้านมิติทางสังคม มีราษฎรเข้าร่วมกิจกรรมจำนวนมากที่ประสบปัญหาการพัฒนาศักยภาพและการปรับตัวในระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ที่เกื้อหนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากแนวทางการดำเนินงานไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาที่จะผสมผสานองค์ความรู้เดิม ภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในชุมชน ผลกระทบจากการพัฒนาดังกล่าวก่อให้เกิดผลดีและผลเสียต่อชุมชนในหลายกรณี โดยเฉพาะในระยะยาว จะเห็นรอยแตกร้าวที่เกิดจากการขัดแย้งทั้งในมิติทางเศรษฐศาสตร์และมิติทางสังคมกว้างขึ้น อย่างชัดเจน เริ่มจากระหว่างปัจเจกชนพัฒนาสู่สถาบันครอบครัว และกระจายสู่องค์กรต่างๆ ในชุมชน กลุ่มที่มีฐานความสัมพันธ์ของสมาชิกไม่เข้มแข็งเพียงพอ ก็มักจะประสบความล้มเหลวไปในที่สุด ด้านมิติทางสิ่งแวดล้อม ยังขาดการปลูกจิตสำนึกในการรักษาและจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะของเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิต เปลือกกล้วยที่เกิดจากกระบวนการผลิตกล้วยตาก และกล้วยทอดเนย ที่สะสมจนเป็นแหล่งแพร่พันธุ์แมลงวันและเชื้อโรคต่างๆ นำทิ้งจากการผลิต กระดาษที่สะสมในดินช่วงฤดูแล้งรกรากชะล้างในฤดูฝนไหลลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นต้น ดังนั้นเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องอาจจะต้องกลับมาทบทวนการคิดต้นทุนสินค้าที่รวมต้นทุนการกำจัดของเสียที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนไม่เป็นผู้สร้างปัญหามลภาวะและต้นเหตุของการเจ็บป่วยของราษฎรในชุมชน (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2554)

การปรับเปลี่ยนวิธีคิดและแบบแผนการปฏิบัติงานของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนข้างต้น ไม่ใช่ได้จากการอบรมหรือฟังบรรยายหรือการมีคู่มือการปฏิบัติงานเพียงอย่างเดียว สิ่งสำคัญคือผู้ปฏิบัติงานหรือผู้ประกอบการชุมชนจะต้องลงชุมชน มีส่วนร่วมในกระบวนการทุกขั้นตอน เพื่อเรียนรู้สภาพชุมชนใหม่ในทุกมิติ ต้องมีจินตนาการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่มีใช้การท่องตำรา การจดจำ หรือมองผ่านชุมชนอย่างผิวเผิน การเริ่มลงมือกระทำการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนร่วมกับชุมชนเป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้วิถีชีวิตและธรรมชาติของชุมชน เพื่อการสร้างแบบแผนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่ชุมชนต้องการ

ดังนั้นกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนใหม่จึงต้องเข้าใจ “วิสาหกิจชุมชนแบบองค์รวม” เข้าใจถึงการมีชีวิตชีวาตามธรรมชาติ ด้วยความเชื่อพื้นฐานที่ว่า ความเชื่อมโยงคือสถานะที่องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชนทุกส่วนมีความสัมพันธ์กันในบริบทที่ซับซ้อนกันไปมา และมีกระบวนการที่ต่อเนื่องจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่มีความหลากหลายในชุมชน (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, 2554)

เพื่อให้การพัฒนาคนรวมไปถึงวิสาหกิจชุมชนให้เป็นไปได้ตามจุดหมาย จึงต้องมีการจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความรู้ ความสามารถ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นๆ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มีเป้าหมายมุ่งพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมตามศักยภาพของตนเอง ประชาชนทุกคนสามารถได้รับการศึกษา การฝึกอบรม ได้รับการพัฒนาความรู้ทักษะอย่างเท่าเทียมกันและมีคุณภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

การศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม (ราชกิจจานุเบกษา, 2542) ซึ่งการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การฝึกอบรมเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาบุคคล ซึ่งเป็นการรวมกิจกรรมการเรียนรู้เข้าด้วยกันอย่างมีระบบและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้รับการฝึกอบรมเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นในความรู้ ทักษะ ความสามารถ และทัศนคติอย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างรวมกัน (สุรพล จันทราปัติย์, 2532)

ในปัจจุบันการอบรมแบบมีส่วนร่วม เป็นการอบรมที่มีแนวคิดของการมีส่วนร่วมเพื่อมาพัฒนาความสามารถของผู้เข้าอบรม โดยการจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้ตามความสนใจของผู้เรียนบนหลักการและทักษะต่างๆ ที่จำเป็นในการมีส่วนร่วม

แนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นแนวคิดที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ มีแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ใหม่ โดยใช้กระบวนการทางปัญญา (กระบวนการคิด) กระบวนการทางสังคม (กระบวนการกลุ่ม) ให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์และมีส่วนร่วมในการเรียนมากที่สุด สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ โดยการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั้นประเมินได้จากผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนมากเพียงใด (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์, 2544)

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เกิดจากความเชื่อที่ว่า การเรียนรู้ของคนเป็นกระบวนการสร้างความรู้ด้วยตัวของผู้เรียนเอง โดยมีผู้สอนจัดกระบวนการเรียนการสอนที่เอื้ออำนวยให้เกิดการสร้างความรู้มากกว่าการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนสู่ผู้เรียนแต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้นกระบวนการสร้างความรู้จึงต้องอ้างอิงประสบการณ์ของผู้เรียน เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นฝ่ายกระทำ อันจะทำให้การเปลี่ยนแปลงไปสู่การเรียนรู้ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ลักษณะนี้จึงย่ำถึงลักษณะทางสังคมของการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกันเองและระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ทำให้เกิดการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ออกไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมประกอบด้วยหลักการเรียนรู้พื้นฐาน 2 อย่าง ได้แก่ การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) และการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม (Group Process) ซึ่งในการเรียนรู้เชิงประสบการณ์มีองค์ประกอบ 4 ประการ ดังนี้ (กรมสุขภาพจิต, 2543)

1. ประสบการณ์ (Experience) เนื้อหาที่ใช้ในการให้ความรู้ หรือนำไปสู่การสอนทักษะต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่อง que ผู้เรียนมีประสบการณ์มาก่อนแล้ว โดยผู้สอนจะพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนดึงประสบการณ์ของตนเองมาใช้ในการเรียนรู้ และสามารถแบ่งปันประสบการณ์ของตนให้แก่เพื่อนๆ ที่อาจมีประสบการณ์เหมือนหรือแตกต่างไปกับตนเองได้ ขึ้นอยู่กับการใช้กระบวนการกลุ่มของผู้สอน

2. การสะท้อนความคิดเห็นและอภิปราย (Reflect and Discussion) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ผู้เรียนจะได้แสดงความคิดเห็น และความรู้สึกของตนเองแลกเปลี่ยนกับสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งช่วยให้การเรียนรู้กว้างขึ้น และผลของการสะท้อนความคิดหรือการอภิปรายจะทำให้ได้ข้อสรุปที่หลากหลายหรือมีลักษณะมากยิ่งขึ้น

3. ความคิดรวบยอด (Concept) ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาจึงเกิดความเข้าใจหรือเป็นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย (ความรู้) และนำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอด ซึ่งจะส่งผลไปถึงการเปลี่ยนแปลงเจตคติหรือความเข้าใจในเนื้อหา ขั้นตอนของการฝึกต่างๆ ที่ช่วยทำให้ผู้เรียนปฏิบัติได้ง่ายขึ้น

4. การทดลองหรือประยุกต์แนวคิด (Experimentation/Application) ผู้เรียนนำเอาการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ไปประยุกต์ใช้ในลักษณะหรือแนวคิด สถานการณ์ต่างๆ จนเกิดเป็นแนวทางการปฏิบัติของผู้เรียนเอง

การเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม (Group Process) ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมสูงสุด และการบรรลุนสูงสุด ซึ่งในกระบวนการกลุ่มนี้จะช่วยให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมของแต่ละองค์ประกอบ นำไปสู่การบรรลุนสูงสุดตามวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้

การนำแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมาใช้ในการจัดกระบวนการฝึกอบรม จะช่วยให้ผู้เข้าร่วมมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกิจกรรมอย่างแท้จริง ขั้นตอนการดำเนินงานมีการใช้กระบวนการกลุ่ม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้รวมกลุ่มเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่มากมายและหลากหลาย ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน แก้ไขปัญหาพร้อมกัน ช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองได้

สังคมไทยในปัจจุบันยังคงประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจซึ่งส่งผลกระทบต่อคนและสังคมเป็นอย่างมาก เช่น ปัญหาความยากจน คุณภาพชีวิต ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ เป็นต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการจัดกระบวนการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อที่จะช่วยเพิ่มความสามารถในการเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่นให้แก่ผู้ประกอบการชุมชน เป็นการสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง ส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและเศรษฐกิจของประเทศในระดับรากหญ้ามีความมั่นคง

คำถามการวิจัย

1. การจัดกระบวนการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่นของผู้ประกอบการชุมชน มีลักษณะเป็นอย่างไร
2. ผลของการจัดกระบวนการฝึกอบรมที่มีต่อความสามารถในการเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่นของผู้ประกอบการชุมชน ระหว่างก่อนและหลังการเข้ารับการฝึกอบรม มีความแตกต่างกันอย่างไร
3. ความพึงพอใจของผู้ประกอบการชุมชนต่อการจัดกระบวนการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่น มีลักษณะเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาการจัดกระบวนการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่นของผู้ประกอบการชุมชน
2. เพื่อศึกษาผลของการจัดกระบวนการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่นของผู้ประกอบการชุมชน
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกระบวนการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่นของผู้ประกอบการชุมชน

สมมติฐานของการวิจัย

หลังจากการเข้าร่วมกระบวนการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่นของผู้ประกอบการชุมชน กลุ่มทดลองมีการพัฒนาในด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกระบวนการฝึกอบรม และมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตเนื้อหาวิจัยเพื่อตอบสนองตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยรายละเอียดของการจัดกระบวนการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่นของผู้ประกอบการชุมชน มีดังนี้

1. ประชากรในการวิจัย คือ ผู้ประกอบการชุมชนที่เป็นวิสาหกิจชุมชนที่อาศัยในตำบลนามะเฟือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู

2. เนื้อหาในการจัดกระบวนการฝึกอบรม

การจัดกระบวนการฝึกอบรม ประกอบด้วย การนำแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมาใช้ ซึ่งขั้นตอนในการเรียนรู้ ประกอบด้วย การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) และกระบวนการกลุ่ม (Group Process) โดยมีขั้นตอนของกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม 8 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ชั้นประเมินปัญหา ความต้องการ 2) ชั้นกำหนดวัตถุประสงค์ 3) ชั้นเลือกกำหนดเนื้อหา 4) ชั้นเลือกวิธีในการจัดการเรียนรู้ 5) ชั้นจัดทำโครงการ 6) ชั้นการออกแบบหลักสูตรตามหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม คือ เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ชั้นประสบการณ์เรียนรู้ ชั้นสะท้อนความคิดเห็นและอภิปราย ชั้นความคิดรวบยอด และชั้นทดลองหรือประยุกต์แนวคิด และผสมผสานขั้นตอนของการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม 2 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมสูงสุดและการบรรลุงานสูงสุด 7) ชั้นจัดกระบวนการ

เรียนรู้ 8) ชั้นประเมินผล และเนื้อหาเรื่องการตลาด และการเพิ่มมูลค่าสินค้า มาสังเคราะห์ร่วมกัน เพื่อทำให้เกิดเป็นขั้นตอนในการจัดกระบวนการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่นของผู้ประกอบการชุมชน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดการพัฒนาตนเอง ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ

3. ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การจัดกระบวนการฝึกอบรมโดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมแก่ผู้ประกอบการชุมชน

ตัวแปรตาม ได้แก่ ความสามารถในการเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่นของผู้ประกอบการชุมชน ทั้ง 3 ด้านคือ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านทัศนคติ

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

กระบวนการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนที่เป็นผู้ประกอบการชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการ เป้าหมายเพื่อพัฒนาให้ผู้ประกอบการชุมชนเกิดความรู้ ทักษะ และทัศนคติในการเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่น โดยเนื้อหาและหลักสูตรมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้ประกอบการชุมชน โดยมีขั้นตอนของกระบวนการ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ประเมินปัญหา ความต้องการของผู้เข้าร่วม

ขั้นที่ 2 กำหนดวัตถุประสงค์

ขั้นที่ 3 เลือกกำหนดเนื้อหา

ขั้นที่ 4 เลือกวิธีในการจัดการเรียนรู้

ขั้นที่ 5 จัดทำโครงการ

ขั้นที่ 6 การออกแบบหลักสูตรการฝึกอบรมตามหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม คือ เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ชั้นประสบการณ์ ชั้นสะท้อนความคิดเห็นและอภิปราย ชั้นความคิดรวบยอด และชั้นทดลองหรือประยุกต์แนวคิดและผสมผสาน ขั้นตอนของการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม 2 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมสูงสุดและการบรรลุงานสูงสุด

ขั้นที่ 7 จัดกระบวนการฝึกอบรม

ขั้นที่ 8 การประเมินผล

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เป็นความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียน โดยเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนได้ใช้ประสบการณ์จริงเพื่อเป็นส่วนร่วมในการเรียนรู้และนำความรู้ที่ได้นั้นมาแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น เพื่อวิเคราะห์ปัญหา วางแผนร่วมกันและลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหานั้นๆ โดยมีการนำกระบวนการกลุ่มเข้ามาร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมอย่างสูงสุดและสามารถบรรลุงานอย่างสูงสุดตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ประสบการณ์ เป็นขั้นตอนของการเริ่มต้นของการเรียนรู้ที่ให้ผู้ประกอบการชุมชนได้ทบทวนประสบการณ์เดิมที่ได้ประสบมา โดยผู้วิจัยจะเป็นผู้ช่วยให้ผู้ประกอบการชุมชนนำประสบการณ์เดิมนั้นมาพัฒนาเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่

2. การสะท้อนความคิดและอภิปราย เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการชุมชนแต่ละท่านได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ โดยผู้วิจัยได้กำหนดสถานการณ์ตัวอย่างกรณีศึกษา แล้วให้ผู้ประกอบการชุมชนได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม

3. การสรุปความเข้าใจและเกิดเป็นความคิดรวบยอด จากขั้นตอนของการสะท้อนความคิดเห็นและอภิปรายในกลุ่มแล้ว ผู้วิจัยให้ผู้ประกอบการชุมชนส่งตัวแทนกลุ่มมานำเสนอข้อสรุปสาระสำคัญจากการเรียนรู้ ทำให้ผู้ประกอบการชุมชนเกิดความเข้าใจ นำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอด โดยผู้วิจัยมีการยกตัวอย่างเพื่อให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น

4. การทดลองหรือประยุกต์แนวคิด ผู้วิจัยให้ผู้ประกอบการชุมชนนำความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่นี้มากำหนดเป็นแนวทางของตนเอง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

ความสามารถ หมายถึง ความสามารถในการเพิ่มมูลค่าสินค้าของผู้ประกอบการชุมชน โดยมุ่งเน้นการเพิ่มความรู้ ความสามารถ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ

ด้านความรู้

1. มีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องการตลาด
2. มีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องการเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่น

ด้านทักษะ

1. ผู้ประกอบการชุมชนมีทักษะทางการตลาด สามารถจัดการตลาดให้กับสินค้าของตนได้อย่างเหมาะสม

2. ผู้ประกอบการชุมชนสามารถพัฒนาทักษะในกระบวนการผลิตสินค้าท้องถิ่นเพื่อการเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่นให้แก่ชุมชน

ด้านทัศนคติ

1. มีความตระหนักในการที่จะพัฒนาสินค้าท้องถิ่นเพื่อการเพิ่มมูลค่าสินค้าให้เป็นไปอย่างยั่งยืน

2. การเป็นผู้ประกอบการที่ดี ซื่อสัตย์ต่อผู้บริโภค .

การเพิ่มมูลค่าสินค้า หมายถึง การพัฒนาสินค้าซึ่งได้แก่ ผ้าทอและปุ๋ยอัดเม็ดให้มีคุณภาพ มีคุณค่าเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค สร้างรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการชุมชน ในทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านผลิตภัณฑ์ (Product) ผู้ประกอบการชุมชนสามารถพัฒนาให้ผลิตภัณฑ์มีจุดเด่น เป็นเอกลักษณ์ คุณภาพ อำนวยความสะดวกให้ลูกค้าได้ เช่น การออกแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ให้มีรูปลักษณ์หรือลวดลายที่สวยงาม น่าสนใจ เพื่อช่วยกระตุ้นการซื้อแก่ผู้บริโภค

2. ด้านราคา (Price) ผู้ประกอบการชุมชนกำหนดราคาขายให้กับผ้าทอและปุ๋ยอัดเม็ดได้เหมาะสม สอดคล้องกับตลาดเป้าหมาย

3. ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) ผู้ประกอบการชุมชนสร้างบรรยากาศของทำเลที่ตั้งของร้านค้าเพื่อการจำหน่ายผ้าทอและปุ๋ยอัดเม็ดได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชน สามารถจัดการจำหน่ายหรือขนส่งสินค้าให้แก่ผู้บริโภคได้อย่างสะดวกและทั่วถึง

4. ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ผู้ประกอบการชุมชนเลือกใช้สื่อและวิธีการที่เหมาะสมเพื่อเผยแพร่ ให้ข้อมูลสินค้าให้แก่ผู้บริโภค เพื่อจูงใจให้ผู้บริโภคเกิดความต้องการและตัดสินใจซื้อ

สินค้าท้องถิ่น หมายถึง สินค้าที่ผลิตจากวัตถุดิบและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และพัฒนากลายเป็นสินค้าที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน

ผู้ประกอบการชุมชน หมายถึง ผู้ดำเนินการประกอบธุรกิจในชุมชน ที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลนามะเฟือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ผู้ประกอบการชุมชนที่เข้าร่วมกระบวนการฝึกอบรมเกิดการพัฒนาความสามารถ และความรู้ในการเพิ่มมูลค่าสินค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปปฏิบัติได้จริง

2. เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกระบวนการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มความสามารถในการเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่นให้แก่ผู้ประกอบการชุมชนในเขตพื้นที่อื่นๆ ต่อไป